

Світлана СИСОЄВА
м. Київ

Неперервна професійна освіта в контексті її технологічного забезпечення

У статті розглядаються проблеми неперервної професійної освіти і сучасні можливості її технологічної підтримки; показано, що в сучасному розумінні термін «неперервна професійна освіта» охоплює всі види формальної і неформальної освіти, включаючи самоосвіту (в різних її формах) як провідний чинник, що впливає на якість професійної діяльності людини; показано, що у новому інформаційному суспільстві, до якого Україна, як і весь світ переходить, стратегічна соціально-економічна задача неперервної професійної освіти полягає не тільки в адаптації фахівців до потреб ринку праці, підвищенні їхньої кваліфікації, забезпеченні можливості отримання нової спеціальності, але й у формуванні якісно нової професійної культури людей. головними компонентами якої є інформаційна культура і загальнокультурний розвиток людини.

Ми живемо в століття високих технологій, істотних змін в умовах праці, різноманітних шляхів у становленні професійної кар'єри людей, а тому очевидної необхідності навчання і професійного вдосконалення протягом усього життя. Термін «неперервна професійна освіта», що викликав багато емоцій ще п'ять років тому, міцно увійшов у лексикон педагогічної науки, оскільки концепція неперервної професійної освіти і поява з нею нового наукового напрямку є результатом еволюції не стільки самої системи освіти, скільки тих нових умов життєдіяльності людини, які наполегливо пропонує швидкозмінний світ. Якщо проаналізувати чинники, які ініціюють становлення і розвиток системи неперервної професійної освіти, то вони знаходяться за межами сфери освіти як такої. І хоча, освіті (у її системному розумінні) притаманні властивості саморозвитку і самовдосконалення, вона завжди була і залишається відображенням потреб суспільства, що розвивається, інтересів окремих його членів у пізнанні нового, нового знання про навколишній світ, яке неперервно змінюється і поглиблюється.

Сьогодні ні в кого не викликає сумніву, що динамічність сучасного світового співтовариства, процеси глобалізації, інтеграції, інформатизації, які охоплюють усі його сфери, глибокі соціально-економічні трансформації, що відбулися в нашій країні, вимагають від людей прояву якісно нових професійних і особистісних рис. Сама особистість людини перетворюється сьогодні в її професійний інструментарій. Найбільш важливими в процесі адаптації людини до умов сучасного світу є її готовність і вміння сприймати зміни, бути готовою змінюватися самій, постійно вчитися, співвідносячи свої знання з тими вимогами, які висуває до них суспільство. Саме тому, можливість неперервного, професійного, тривалого, автономного навчання стає для кожної людини вкрай важливою.

Особливо важливе значення має усвідомлення необхідності неперервної освіти молоддю, оскільки почувавши себе вільно в сьогодинньому світі, вона часто не розуміє, що темпи розвитку сучасного світу такі, що кожний може дійти до стану його нерозуміння, якщо ідея неперервної освіти не стане квінтесенцією його життя.

Таким чином, проблеми неперервної професійної освіти поставили в центрі уваги багатьох держав у зв'язку з динамічною зміною вимог до кваліфікації персоналу, демографічними змінами, глобалізацією економічних процесів, зростанням необхідності в неперервному засвоєнні нових знань, нових умінь і навичок, що дозволяють фахівцю бути адекватним, конкурентоспроможним у нових галузях і предметах, релевантним професійній і соціальній діяльності. Видаєний фізик ХХ століття Нілс Бор, підкреслював що всяке нове знання дається нам в оболонці старих понять, пристосованих для пояснення колишнього досвіду, і ... усяка така оболонка може виявитися занадто вузькою для того, щоб включити в себе новий досвід. Саме нове знання змушує людей відкинути чи сформуваги нові точки зору, які вважалися раніше обов'язковими для всякого розумного пояснення. Ми хотіли б звернути увагу на те, що розширення і поглиблення сучасного знання відбувається не тільки на професійному рівні, але й на рівні всієї життєдіяльності людини і виявляється у необхідності освоєння нових технологій і технологічних прийомів, що впливають на «якість» життя людини, його пізнання світу, контакти з іншими людьми і т.д. Це останнє істотно впливає і на якість самої професійної діяльності.

Саме тому світова спільнота починає все більше розглядати неперервну професійну освіту не тільки з точки зору тимчасового інтервалу навчання і професійного вдосконалення людини, не тільки з погляду необхідності пристосування до постійних змін (організаційних, технологічних, економічних тощо), які відбуваються у сучасному світі і значно розширюють віковий ценз людей, які навчаються, їхню професійну чи персональну зацікавленість. Неперервна професійна освіта все більше розглядається у взаємозв'язку з іншими видами діяльності людини: професійною, суспільною, дозвіллям.

Деякі автори вважають, що саме поєднання слів освіта і неперервна має символічний зміст, оскільки всякий освітній процес по своїй суті дискретний.¹

Ми вважаємо, що термін «неперервна професійна освіта» стає цілком коректним, якщо взяти до уваги, що: 1) інтелектуальна діяльність людини, як глибоко індивідуальна і внутрішня по своїй суті, матеріалізується і стає доступної для почуттєвого сприйняття в мові; 2) принцип асиметрії свідомості і діяльності В.П. Зинченко припускає деякий часовий розрив між усвідомленням (інтелектуальною діяльністю) і дією. Це дає можливість зробити висновок: кожен новий імпульс до пізнання забезпечується внутрішнім розвитком і мотивацією людини, що є основою самої можливості подальшого її удосконалення, а тому не можуть виключати ся з загального процесу освіти.

У такій спосіб у сучасному розумінні термін «неперервна професійна освіта» охоплює усі види формальної і неформальної освіти, включаючи самоосвітню

¹ Цит. по роботі: Лобанов Н.А. Проблемы лексикографии непрерывного образования: социально-педагогический аспект. Научный доклад для Международной научно-практической конференции «Современные информационные технологии и инновационные методики в подготовке специалистов: методология, теория, опыт, проблемы» (Винница, 12-14 мая 2004 г.).- СПб.- Винница: Издат. Дом «Петрополис», 2004.- 24 с.

² Лобанов Н.А. Проблемы лексикографии непрерывного образования: социально-педагогический аспект. Научный доклад для Международной научно-практической конференции «Современные информационные технологии и инновационные методики в подготовке специалистов: методология, теория, опыт, проблемы» (Винница, 12-14 мая 2004 г.).- СПб.- Винница: Издат. Дом «Петрополис», 2004.- 24 с.

діяльність у різних її формах як провідний чинник, що впливає на якість професійної діяльності людини.

У новому інформаційному суспільстві, до якого переходить Україна, стратегічна соціально-економічна задача неперервної професійної освіти, на наш погляд, полягає не тільки в адаптації фахівців до потреб ринку праці, підвищенні їхньої кваліфікації, можливості отримання нової спеціальності, але й у формуванні якісно нової професійної культури людей, головними компонентами якої є інформаційна культура і загальнокультурний розвиток людини. Останнє не менш важливо, оскільки освіта, що не забезпечує високий рівень культури і моральності людини, є профанація і виробництво посередностей. Ця дорога не веде до Храму. Досвід ХХ століття попереджає: людство не виживе, якщо культура і гуманістичні цінності не ввійдуть у повсякденність відносин між людьми, не стануть законами життя кожної людини».³ На наш погляд, саме культурологічна складова професійної освіти може зіграти вирішальну роль у взаємодії європейських держав по створенню єдиного освітнього простору, оскільки життєздатність і ефективність кожної цивілізації значною мірою визначається її культурою. Саме тому, вивчення культури інших народів, глибоке пізнання своєї сприяє взаєморозумінню людей нашої планети, стабільному розвитку земної цивілізації. В'ячеслав Олександрович Кудин часто наводить слова Джона Дьюї про те, що головна лінія полеміки в професійній освіті сконцентрована навколо: освіти і виховання, роботи і відпочинку, теорії і практики, матеріального і духовного (тіла і духу), держави і світу. Вершиною суперечки є антитезис: професійна і культурна освіта.⁴

Неперервна професійна освіта у технологічному забезпеченні сучасних інформаційних технологій, мультимедіа, які дозволяють створити могутню систему культурологічних навчальних курсів, може сприяти реалізації культурологічної функції освіти, розвитку культури людини, її естетичному і гуманістичному сприйняттю світу, взаємозбагаченню народів через взаємопроникнення і взаємодію їхніх культур.

Ми не можемо погодитися з тими авторами, які вважають, що створення єдиного освітнього простору в Європі може привести до зменшення багатства і розмаїття європейської освітньої системи, зруйнувати національну унікальність її складових, уніфікувати системи вищої освіти різних європейських країн. За законами синергетики зі збільшенням розмірів системи кількість станів, у яких можуть відбуватися граничні перетворення, швидко зростає. Таким чином, чим складніше система, тим більше ймовірність можливих шляхів її еволюції, а процес розвитку, самоорганізації системи веде до неперервного росту різноманітності форм.⁵

Дуже плідної, на наш погляд, є думка А.Ф.Манакіа, що неперервна освіта, і неперервна професійна освіта як її складова, повинні забезпечити: виховання нової людини інформаційного суспільства; адаптацію працюючого населення в «цифровому» світі; надання розвинутого комплексу освітніх послуг людям, котрі мають технічну базу і знання, достатні для використання всіх можливих сучасних інформаційних сервісів.⁶

³ Кравцовський Михайл. Педяогика, которую предали: Воспоминания. – Киев-Флорида, 2004.- 238 с.

⁴ John Dewey. Democracy and Education. N.-Y., 1956.-P.256.

⁵ В.И.Байденко. Болонские реформы: некоторые уроки Европы / Высшее образование сегодня – №2, 2004, с. 14-19

⁶ Моисеев Н.Н. Алгоритмы развития – М.:Наука, 1987. – 303 с. – (серия «Академические чтения»), с.33.

⁷ Маняко А.Ф. Информационные ресурсы для поддержки непрерывного образования: <http://www.traintech.ru/ru/profi/index.php?path=distedu>

Ця думка має особливе значення ще й тому, що успішне вирішення проблем, зв'язаних з організацією неперервної професійної освіти, правомірно зв'язують з використанням комунікаційних і інформаційних технологій. Тому без розвитку потужної системи національних інформаційних ресурсів розвиток системи неперервної професійної освіти неможливий.

На даному етапі розвитку України спостерігається величезний дефіцит «цифрових» ресурсів, які можна було б активно задіяти у реальному освітньому процесі. Це стосується створення електронних бібліотек з повнотекстовими «цифровими» виданнями, електронних каталогів, електронних бібліотек мультимедіа тощо.

Вимоги до технологічних засобів підтримки неперервної професійної освіти природно зв'язані з її особливостями (Е.М.Синиця): доступністю як можливістю одержання необхідної інформації чи освітніх послуг у будь-який час і з будь-якої точки; індивідуалізацією процесу навчання, що вимагає індивідуалізації освітнього обслуговування, коли кожен, хто навчається, може одержати саме те, що потрібно йому в даний момент, що відповідає його попередньому досвіду, знанням, а тому й може бути ефективно їм засвоєно; з активністю і зацікавленістю в навчанні людей (з урахуванням їхнього вікового цензу), що вимагає організації педагогічної взаємодії як взаємодії рівних партнерів, які спільно вирішують освітню проблему. Все це вимагає розробки нових засобів структурування і представлення навчальних курсів, використання, як відзначає Е.М.Синиця: 1) усього спектра комунікаційних технологій; засобів роботи з розподіленими сховищами даних; ефективної взаємодії фахівців, які володіють різними знаннями і досвідом; поліпшення якості обслуговування (швидкість перелачі даних, відсутність помилок, перешкод, гарантованість доступу до необхідного ресурсу, наявність декількох «точок входу», забезпечення швидкого розпізнавання і рівня безпеки обміну даними при відновленні з'єднання, забезпечення доступу до мережі через різні комп'ютеризовані засоби, які відрізняються від традиційних офісних конфігурацій тощо).

Існує і зворотній зв'язок: організаційно-педагогічні вимоги неперервної професійної освіти визначають і напрям розвитку сучасних технологій її забезпечення. Так, індивідуалізація пізнавального процесу вимагає динамічного формування ресурсу, який надається учню. Це означає, що об'єкти, з яких формується ресурс, повинні бути невеликого обсягу й описані таким чином, щоб їх можна було б ідентифікувати, порівнювати і послідовно компонувати з гарантією одержання необхідного педагогічного і дидактичного впливу.

Під інформаційними ресурсами, як правило, розуміють відкрите середовище, що (у деякому формалізованому порядку) об'єднує різні ресурси: ресурси дистанційної освіти; організаційні, технологічні та інші ресурси; способи здійснення комунікації між ресурсами (для створення неперервного процесу збереження, спільного використання, надання й експлуатації всіх ресурсів, що підтримують процес неперервної освіти).³ При цьому визначаються властивості відкритої моделі інформаційних ресурсів (просторово-тимчасова необмеженість, доступність, адаптивність, віртуалізація організаційної структури та інші) і формулює основне призначення інформаційних ресурсів для підтримки неперервної освіти (інтегрувати інформаційний потенціал для забезпечення освітнього процесу з використанням нових інформаційних технологій як сукупності інформаційних цифрових джерел, котрі надаються користувачам у регламентованому порядку; підтримувати інформаційні сховища відповідно з нормативними документами України і міжнародни-

³ Манако А.Ф. Информационные ресурсы для поддержки непрерывного образования: http://www.train-tech.ru/ru_prof/index.php?path=distedu

ми стандартами; забезпечувати оперативний доступ до інформації різних груп користувачів, віртуальних команд розроблювачів відповідно до їхніх санкціонованих прав доступу).

Деякі основні технологічні вимоги до об'єктів навчального призначення були сформульовані Е.М.Синицею, а саме: їхня сумісність з іншими об'єктами, транспортабельність відносно системи, за допомогою якої організується навчальний процес і платформи користувача, можливість багаторазового використання в різних навчальних контекстах і сценаріях, наявність уніфікованого опису, компактність представлення з погляду системних ресурсів. Крім того, як вважає Е.М.Синиця, авторські засоби повинні гарантувати наявність цих якостей у створюваних навчальних об'єктах, пропонувати об'єктно-орієнтовані засоби розробки, допускати розширення базового набору засобів, модулів, процедур, забезпечувати засоби тестування результуючого продукту з точки зору дидактичних і психолого-педагогічних вимог.⁹ У той же час найбільш розповсюджені сьогодні освітні ресурси – дистанційні курси – представляють собою для зовнішнього користувача неподільний об'єкт.

У сучасному європейському освітньому просторі вища освіта розглядається як суспільне благо, як освіта, що накладає на людину певні зобов'язання щодо суспільства і несе відповідальність за неї. Фундаментальну й основну роль у системі вищої освіти займають університети. З давніх часів університети вважалися світочами науки, джерелом всього самого передового кожної історичної епохи. Вони й сьогодні повинні істотно збільшити роль і кількість досліджень, що стосуються технологічної, соціальної і культурної еволюції, потреб суспільства, посилення інтелектуальної, культурної, соціальної і технічної його бази. У рамках Болонського процесу беруться зобов'язання зробити вищу освіту доступною для всіх, використовуючи при цьому всі можливості і відповідні засоби, серед яких чільне місце посідає освіта протягом усього життя.

У Сорбонській декларації від 25 травня 1998 року була підкреслена центральна роль університетів у розвитку європейських культурних цінностей і обґрунтована необхідність створення Простору європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян для загального розвитку континенту. У Болонській спільній заяві європейських міністрів освіти (Болонья, 19 червня 1999 рік) уже конкретно підкреслюється, необхідність стимулювання неперервної професійної освіти через систему загальних кредитів, а в Комюніке Конференції Міністрів, що відповідають за вищу освіту, у Берліні (19 вересня, 2003 рік) вже прямо говориться про те, що вища освіта є складовою реалізації концепції освіти протягом усього життя, а освітня політика по реалізації Болонського процесу передбачає певні кроки в цьому напрямі таким чином, щоб підштовхнути вищі навчальні заклади і всі інші організації до заходів, які б збільшили можливості для неперервної професійної освіти на рівні вищої, з огляду на попередню професійну підготовку. Для цього вважається необхідним удосконалення (а у випадку нашої країни і розробка) методик неперервної професійної освіти як до, так і в межах вищої освіти, відповідно до потреб і можливостей громадян.¹⁰

У цьому контексті заслуговує на увагу нова форма підготовки висококласних фахівців, яка реалізує ідею неперервної професійної освіти і знаходить все

⁹ Синица Е.М. Технологии для непрерывного профессионального образования. <http://www.transitech.ru/ru/profi/index.php?path=distedu>

¹⁰ Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Стецько М.Ф., Болобаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабич І.І.-Тернопіль: Вид-во ТДНУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 56 с.

більше поширення в Росії: регіональний багатопрофільний навчальний комплекс неперервної професійної освіти, організований на базі провідних вищих навчальних закладів, який включає як складові: навчальні заклади для отримання робочої професії, додаткової кваліфікації, вдосконалення професійної майстерності, розвитку організаторських і управлінських навичок, які побудовані на принципах: багаторівневості, багатоступеневості і багатопрофільності. Така модель дозволяє забезпечити органічний зв'язок між різними ланками професійної освіти.¹³

Болонський процес також ставить задачу забезпечення тісних контактів між вищими навчальними закладами і дослідницькими структурами. Спільна діяльність Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» і Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України вже більш шести років здійснюється саме в такому напрямі. Вона носить багато в чому прогностичний (щодо сучасних тенденцій в освіті) характер, оскільки головною її засадою є визнання того, що в розвиток будь-якої соціальної системи повинний, у першу чергу, включатися людський інтелект. Наступне розгортання цього процесу визначається вибором людиною пріоритетів діяльності. Активна участь інтелекту в процесі розвитку уможливує більш ефективний і швидкий спосіб знаходження оптимального стану соціальної системи за границями чітко регламентованих правил.¹⁴

Світ стає ближче до людини: їй вже більше не потрібно пристосовувати свою індивідуальність під загальну ідею, вона може повноцінно жити своїм життям, не оглядаючись на загальноприйняті стереотипи. У постіндустріальному суспільстві віділюються ідеї Герберта Маркузе щодо зміни принципу продуктивності на принцип здоволення. Людина може сьогодні вирватися з меж матеріального виробництва – царства відчуженої праці – і зануритися у світ гри й фантазії. Праця все більше стає засобом самовираження і реалізації індивідуальних здібностей.¹⁵ Як писав А.А.Аккофф: необхідно перестати робити так, начебто природа поділяється на дисципліни, як в університетах.¹⁶

І може, спільними зусиллями Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Академії дистанційної освіти України, буде створено центр неперервної професійної освіти, діяльність якого буде здійснюватися у таких аспектах: професійному, культурологічному, інформаційному, особистісному і терапевтичному. Пояснимо останній аспект.

Творчість – одне із самих загадкових явищ у житті кожної людини і суспільства в цілому. Творчість не тільки забезпечує поступальний рух суспільства вперед, розвиток земної цивілізації. Творчість, що може навіть більш важливо, з погляду гуманності буття, маючи могутній психологічний реабілітаційний ефект, охороняє людину-творця від стресів, відгороджує від повсякденності і сусти, дозволяє зануритися в себе, у свою творчість, черпаючи в ній сили й натхнення для життя і творчих звершень. Природа, як би розумно подбала про те, щоб люди, здатні до нестандартного сприйняття світу, а тому й здатні до забезпечення своїми інноваційними рішеннями і підходами його (світу) відновлення і перегворення не були розп'яті і

¹³ Уральскін Є. Образование должно быть непрерывным // Профессиональное образование. 2004. № 4 - С. 27

¹⁴ Моисеев Н.Н. Алгоритмы развития – М: Наука, 1987. – 303 с. – (серия «Академические чтения»), с.55.

¹⁵ И В.Кремлева, С.И.Риб. От Всеобщего менеджмента качества к реинжинирингу бизнес-процессов. / Высшее образование сегодня. № 1, 2004. С.10-14

¹⁶ Амброзов А., Сердюк О. Громадська оцінка якості бізнес-освіти // Синергія. Аналітичний аналіз з менеджменту. – 2003. – №3(7) -с.25-29, С.25.

знищені традиційністю і рутинністю, які завжди чинять творчості опір. Люди, здатні до творчості, легко адаптуються в будь-якому соціальному середовищі, життєвій і професійній ситуаціях. Здатності і можливості до адаптації знаходяться в них самих, у їхньому умінні абстрагуватися від другорядних моментів, виділяти головне й істотне, бачити цікаве і перспективне, вибудовувати умовиводи щодо можливих варіантів вирішення проблеми, знаходити практичні шляхи її розв'язання і зосереджуватися на їхній реалізації.

Могутнім творчим потенціалом для людини в сучасному світі, її підтримкою і захистом, засобом адаптації до змін мінливого світу може і повинна стати система неперервної професійної освіти.

Тут доречно навести слова Бертрана Рассела: Я не вимагаю визнати істиною все, що я коли-небудь, говорив... Найбільше, що я стверджую, – це що висловлена думка була розумною у той час, коли вона була висловлена. Я б дуже здивувався, якби подальше дослідження не викликало необхідність її уточнення».

Стаття надійшла до редакції 20.05.2004р.

Світлана СИСОЄВА

Непрерывное профессиональное образование в контексте его технологического обеспечения

Резюме

В статье рассматриваются современные проблемы непрерывного профессионального образования и современных возможностей его технологической поддержки: показано, что хотя в современном понимании термин «непрерывное профессиональное образование» охватывает все виды формального и неформального образования, включая самообразование в различных его формах, которые оказывают существенное влияние на качество профессиональной деятельности человека, в новом информационном обществе, к которому Украина, как и весь мир переходит, стратегическая социально-экономическая задача непрерывного профессионального образования состоит не только в адаптации специалистов к потребностям рынка труда, повышении их квалификации, возможности приобретения новой специальности, но и в формировании новой профессиональной культуры людей, главными компонентами которой являются информационная культура и общекультурное развитие человека.

Svitlana SYSOYEVA

Uninterrupted professional education and technological means of its support

Summary

The modern problems of the uninterrupted professional education and modern possibilities of its technological support are considered in the paper. There has been shown